וישלח ג

א. „ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ל־יעקב לראות בבנות הארץ"[1], ובפרש"י „בת לאה – ולא בת יעקב, אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית היתה שנאמר[2] ותצא לאה לקראתו" (ויש גורסין בסוף פירושו[3] – „ועלי' משלו ה־משל כאמה כבתה"[4]).

ולכאורה צ"ע, למה נקט רש"י, שפי־רושו ע"ד הפשט, פירוש זה, שתוכנו שבא הכתוב לדבר בגנות לאה – והרי אפילו בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב[5], וכבר פרש"י[6] „זכר צדיק לברכה"[7].

ואין לומר שכוונת רש"י היא למעט בגנותה של דינה (וכעין לימוד זכות עלי'), שיציאתה היתה שלא באשמתה, אלא ל־היותה „בת לאה" שאף היא יצאנית היתה, שאין מקום ללמד זכות על הבת על ידי פרסום גנותה של לאה.

[ואם בכדי ליישב שינוי וכפל לשון הכתוב „ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ל־יעקב", ולא בקיצור „בת יעקב", הרי אפשר לומר ע"פ פרש"י לעיל (בפ' ויצא[8]) שלידת דינה היתה ע"י תפילת לאה[9], ש־„דנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפך לנקבה"[10].

וביותר יוקשה: הרי יציאת לאה לק־ראת יעקב לא הי' בה דבר בלתי רצוי, ואדרבה, מפורש ברש"י[11] „וישמע אלקים אל לאה – שהיתה מתאוה ומחזרת להר־בות שבטים"[12] – ואין לומר שיציאה זו חסרון הוא ונחשבת „יצאנית".

ולכן נ"ל, שכוונת רש"י, שבזה שדינה נקראת כאן „בת לאה", משמיענו הכתוב, דכשם שפשוט (בפשש"מ) שיציאת לאה היתה דבר טוב, כך היתה יציאת דינה כש־לעצמה דבר רצוי[13] (כדלקמן) [שלכן לא הביא רש"י דברי המדרש[14] עה"פ כאן, ששם מפורש היפך הצניעות דדינה ולאה], ואין רש"י צריך לפרש איזה ענין טוב ישנו ביציאת דינה, כי מובן הוא מפירוש רש"י לפנ"ז.

ב. והביאור בזה:

---

1) פרשתנו לד, א.

2) ויצא ל, טז.

3) כ"ה בדפוסי רש"י הנפוצים (והוא ממקומות שנסמנו בהערה 14) וליתא בדפוס ראשון, דפוס שני ובת"י רש"י (שתח"י).

4) יחזקאל טז, מד (ושם: בתה).

5) ב"ב קכג, א.

6) ר"פ נח.

7) משלי י, ז.

8) ל, כא – מברכות ס, א. תנחומא ויצא ח (משא"כ לפי' הב"ר (ספע"ב) הי' זה ע"י תפלת רחל, או כל האמהות).

9) ראה תנחומא (באבער) פרשתנו יח (וראה לקוטי תורה להאריז"ל פרשתנו עה"פ. ש"ך עה"ת עה"פ. וכ"ה בכמה מפרשים בפרשתנו) במ"ש „בת לאה אשר ילדה ליעקב". ובש"ך עה"ת, דלכן ותצא דינה כי „היא היתה זכר ודרך הזכר לצאת כו'". וראה עץ הדעת טוב (להרח"ו) כאן כמה פירושים.

10) ואף שרש"י כתב ע"ז „פירשו רבותינו", הרי רק זהו פירושו בפסוק זה ולא הביא פי' אחר בזה בפשש"מ. וראה רבותינו בעה"ת שם, ההכרח לפי־רוש זה ע"פ פשט.

11) ל, יז.

12) ראה באר בשדה על פרש"י פרשתנו עה"פ.

13) להעיר גם מפני משה לירושלמי שבהערה הבאה: ואף היא (דינה) לא נתכוונה כו'.

14) ב"ר פ"פ, א בסופה (ובמפרשי המדרש). וראה ירושלמי סנהדרין ספ"ב (לפי' הקרבן העדה). תנחומא כאן ז.

רש"י כבר פירש לעיל בפרשתנו בהאי ענינא[15] „ויקח . . ואת אחד עשר ילדיו" — „ודינה היכן היתה, נתנה בתיבה ונעל בפני' שלא יתן בה עשו עיניו ולכן נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם".

ולכאורה תמוה: היתכן שיעקב יעמיד את דינה בסכנה שעשו יקח אותה על הספק „שמא תחזירנו למוטב", ועוד יותר שבגלל זה שלא הניחה שעשו יראנה נענש יעקב בעונש קשה כזה „שנפלה ביד שכם"?

ולכן נ"ל, אשר: א) מעלתה של דינה היתה גדולה כ"כ, עד שהי' בכוחה להחזיר למוטב את עשו הרשע. ב) החזרת איש[16] רשע למוטב יש בה מעלה גדולה כ"כ, שהי' כדאי להכניס את דינה לזה, אפילו על הספק „שמא תחזירנו למוטב".

[ועוד זאת: מזה שיעקב נענש ע"ז נ"ל, שאין זה בגדר ספק, אלא ברור שתחזירו למוטב, ומ"ש רש"י „שמא תחזירנו למוטב" הוא לפי דעתו של יעקב — שאין ליעקב לקבוע בודאות שתחזירנו למוטב, כי סו"ס הדבר תלוי בבחירתו של עשו].

ולפי פרש"י זה יש לומר, דגם כוונת רש"י כאן ע"ד יציאת דינה, היא למעלה[17], דכיון שהי' בכחה של דינה להחזיר למוטב אפילו את עשו הרשע, מובן דזה ש„ותצא דינה גו' לראות בבנות ה' ארץ", לא היתה ח"ו יציאה של היפך הצניעות, אלא אדרבה, „לראות בבנות הארץ", כדי להחזירן למוטב.

וזהו מ"ש רש"י „על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית היתה", שתכונה טובה זו של דינה, שהי' ביכולתה לצאת לראות בבנות הארץ ולהחזירן למוטב, באה לה מאמה, שאף היא יצאנית כזו היתה[18].

וזהו שמדגיש רש"י „בת לאה ולא בת יעקב", כי ענין זה ירשה וקיבלה דינה מלאה, משא"כ מצד יעקב, הרי אדרבה, הוא הסתיר אותה מעשו ומנעה מפעולות מסוג זה, ועד שנענש יעקב ע"ז (כנ"ל).

ג. וצ"ע בזה, דלכאורה לא דמי יציאת דינה ליציאת לאה, דיציאת לאה היתה לפי „שהיתה מתאווה ומחזרת להרבות שבטים", היינו שעל ידה יולדו השבטים ליעקב, ואילו תוכן יציאת דינה הי' כדי לתקן את בנות הארץ, ומהי השייכות של היכולת להחזיר למוטב את עשו הרשע ובנות הארץ, ליציאתה של לאה שענינה הולדת השבטים?

---

15) לב, כג.

16) אף שעיקר ההדגשה שם היא „שמנעה מאחיו", החזרת עשו למוטב (וראה ב"ר ספע"ו: פ"פ, ד ובמפרשים שם), הרי מובן שמעין זה הוא גם לגבי שאר בני אדם, וכפי שהיתה הנהגת אברהם ושרה, בהנפש אשר עשו בחרן ש„הכניסן תחת כנפי ה' שכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים" (רש"י לך יב, ה), שגם בפששש"מ מובן שהודיעו זאת לבניהם אחריהם.

17) ולא כתוכן הענין „שלא תהא יצאנית" שבפרש"י לעיל (בראשית א, כח. וראה רש"י וירא יח, ט. רש"י תצא כב, כג. ועוד), אלא כיציאה דלאה, שהיתה לשם שמים בתכלית (וכמובן מפרש"י ל, יז שהובא לעיל).

18) לאחר זמן העירני ח"א שעד"ז פי' בבאר מים חיים (לבעהמ"ס סידורו של שבת) עה"ת כאן, שיציאת דינה היתה לש"ש להכניסן תחת צל כנפי השכינה כו'.

[אלא שמסיים „אחר כ"ז הנה הכתוב צווח ואמר כל כבודה בת מלך פנימה כו' ודינה שיצתה ע"כ וירא אותה שכם". ע"ש. אבל ע"פ פרש"י פרשתנו הנ"ל, דזה שנפלה ביד שכם הי' עונש ליעקב על זה שמנעה מעשו, י"ל, שבגוף יציאתה לא הי' ענין בלתי רצוי (ע"ד יציאת לאה שהיתה למעליותא בשלימות), ומה שאירע לה הי' עונש ליעקב (וראה לקמן סעיף ה). — ובבאמ"ח שם לא הביא מפרש"י הנ"ל].

ובפרט שמפורש בפרש"י לעיל עה"פ[19] „ועיני לאה רכות", „שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובכתה שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן"[20], והיינו שלא רצתה לעלות בגורלו של עשו, אף שע"ז יכולה להחזירו למוטב[21].

והביאור בזה – ע"פ פנימיות הענינים:

אע"פ שכל שלשת האבות, אברהם יצחק ויעקב, נקראים בשם „אבות" (כמרז"ל „אין קורין אבות אלא לשלשה"[22]), לפי שהמדות דאברהם יצחק ויעקב עברו בירושה לכל אדם מישראל[23], מ"מ, יש מעלה ביחסם של כל ישראל ליעקב אבינו לגבי היחס לאברהם ויצחק. דלהיות שרק יעקב היתה „מטתו שלימה"[24] (דלא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ויצחק שיצא ממנו עשו[24]), הרי מובן, שהוא עיקר ה„אבות" של עם ישראל, ה„כלל" של כל בנ"י עד סוף כל הדורות (ובלשון רבינו הזקן[25], דנשמת יעקב היתה „כלולה מכל הנשמות שבישראל"), ולכן נק' „אומה זו" בשם „עם ישראל" (שמו של יעקב).

והנה אף שכל חילוקי המדריגות שבישראל שרשם מהאבות, כפי שהם ביעקב הרי הם בגדר „כלל", והחילוקים שבישראל נתגלו בפועל ע"י בני יעקב, י"ב שבטים, שכנגד הי"ב אופנים וחילוקי עבודה שישנם בישראל[23].

ויש לומר, שחילוקי הדרגות שבעבודת השבטים, גילוי מקורם מיעקב, הוא באמצעות האמהות, רחל לאה (בלהה וזלפה), שבנו את בית ישראל[26] [וזהו בהתאם להפרש בין חלק האב וחלק האם בולד הנולד, שמציאות הבן באה מטיפת האב[27], והתחלקות הולד לציורים פרטיים באה על ידי שהייתו תשעה חדשים בבטן האם[28]].

ולכן מצינו שקריאת שמות השבטים, שכל שם יש לו פירוש וביאור שלו המורה על תכונתו הפרטית של בעל השם, היתה על ידי האמהות רחל ולאה דוקא, ולא על ידי יעקב, כמבואר במק"א[29].

ד. והנה אף שבפרטיות ישנם י"ב שבטים שהם י"ב דרכים ואופנים בעבודת ה', בכללות הרי הם נחלקים לשני אופני עבודה – צדיקים ובעלי תשובה [כידוע שעבודת התשובה אינה רק במי שחטא ופגם ועבר את הדרך, אלא היא סדר מיוחד בעבודת ה', ושייכת גם בצדיקים[30]]: עבודת הצדיקים היא בעולם הקדושה, בקיום התורה והמצוות, ואילו עבודת התשובה מורה על העבודה להפוך את הרע לטוב, ובכללות יותר, להעלות את החול לקודש.

וזהו החילוק בין עבודת בני לאה ועבודת בני רחל, וכמובן ממ"ש בזהר[31] בטעם שעיקר יסוד המזבח הי' בחלקו של

19) ויצא כט, יז.

20) והוא כדעת רב בב"ב קכג, א. וראה ב"ר פ"ע, טז. תנחומא ויצא ד. ועוד. וראה לקמן הערה 45.

21) ראה בארוכה במפרשי רש"י פרשתנו שם לב, כג (נחלת יעקב, משכיל לדוד, באר בשדה, וכן בבאר בשדה ויצא שם).

22) ברכות טז, ב.

23) ראה תו"א ר"פ וארא.

24) ראה פסחים נו, א. ויק"ר פל"ו ה. ספרי ואתחנן ו, ד. האזינו לב, ט.

25) תניא אגה"ק ס"ז (קיא, סע"ב).

26) רות ד, יא.

27) ראה פירוש המלות לאדמו"ר האמצעי פרק קיא (עא, ג).

28) ראה תניא פ"ב. וראה סה"מ תרנ"ט ע' ג.

29) ראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 96 ואילך. ור' ראה בהערות שם.

30) תו"א ר"פ ויחי (מה, סע"א). לקו"ת דרושים לר"ה ס, ד. ר"פ האזינו. ובכ"מ.

31) ח"א רנט, א.

בנימין דוקא ולא בחלקו של יהודה[32], אף שיהודה הוא „גבוה מכל השבטים", לפי שבנימין הי' צדיק, משא"כ יהודה, שהי' מבני לאה ש„וישנאו"[33] והשתתפו בחטא מכירת יוסף, הרי אף שעשה תשובה, אין יסוד המזבח עומד בחלק של בע"ת אלא בחלקו של בנימין שהי' צדיק[34]. ומזה מובן, ש(עשרת[35] השבטים שהשתתפו ב־מכירת יוסף, אף שעשו תשובה, אינם ב־דרגת דיוסף ובנימין, בני רחל, שהם דוקא בדרגת צדיק דמעיקרא[36].

ואולי יש לומר, שיסוד החילוק בין עבודת השבטים, מה שבני לאה ענינם (בעיקר) עבודת התשובה[37] ויוסף[38] ובני־מין עבודת הצדיקים, שרשו בהאמהות, דלאה שייכת לעבודת בעלי תשובה[39] ור־חל לעבודת הצדיקים[40].

ועפ"ז יש לפרש מה שנאמר „ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה": רחל מורה על עבודת הצדיקים, צדיק דמעיקרא, „יפת תואר ויפת מראה", בלי מום ופגם [ד„תואר היא[41] בציור תמונת האברים שהם כל אבר לפי הראוי לו בתמונתו הנצרכת . . ומראה הוא[41] זיו קלסתר פנים כו'", שקאי על השלימות ברמ"ח מצות עשה, הנק' רמ"ח אברין דמלכא, ושס"ה ל"ת כנגד שס"ה גידין השייכים להארת פנים[40]: ולאה מורה על עבודת התשובה, שזהו ענין הבכי' דלאה, „ועיני לאה רכות", דבכי' קשורה עם עבודת התשובה.

והנה ביעקב נאמר[42] „ויאהב יעקב את רחל", כי מצד יעקב עיקר העבודה היא עבודת הצדיקים, כמ"ש „ויעקב איש תם יושב אהלים"[43], העבודה ב„פנים" בתחום הקדושה עצמה[44], ולא לצאת לחוץ לה־עלות החוץ לקדושה.

וזהו הפירוש הפנימי במרז"ל „שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטנה לקטן", ד־מצד עבודת לאה שהיא בחי' עבודת בעלי תשובה, הרי היא שייכת[45] להחזיר עשו למוטב, משא"כ רחל שענינה עבודת ה־צדיקים[46].

---

32) בזהר שם: אוכל במזרח חצי אמה ובדרום חצי אמה. וראה משנה מדות רפ"ג. ניצוצי זהר שם. עזרת כהנים למדות שם (בית יוסף) אות ב' ד"ה בדרום.

33) וישב לז, ד.

34) ראה סה"מ תרכ"ו ע' קיא (בהוצאת תשמ"ט. ובהוצאות שלפנ"ז (צילום כת"י הר"ש סופר) ע' קל).

35) כ"ה בסה"מ שם. ובזהר שם מובן דבעיקר הוא בבני לאה, ד„וישנאו אותו", משא"כ בבני השפ־חות. ע"ש.

36) ראה גם אוה"ת שה"ש (כרך ב) ע' תרנ.

37) להעיר שראובן, בנה הבכור של לאה, הוא שפתח בתשובה תחלה (ב"ר פפ"ד, יט).

38) לפעמים מבואר דיוסף ע"ש „יוסף ה' לי בן אחר" (ויצא ל, כד) ענינו לעשות מ„אחר" „בן", ענין התשובה (ראה אוה"ת ויצא רכ, א ואילך. שם ויחי שפו, סע"א ואילך. ועוד). וראה תו"א וישב ד"ה והנה אנחנו מאלמים אלומים (כח, ב) ובביאור ע"ז בתו"ח, אוה"ת כו' — דיוסף הוא בחי' בירור שני, למעלה מבירורים דבי"ע.

39) ראה תו"א ר"פ ויחי (ועוד), בפי' „ראה ה' בעניי" (ויצא כט, לב), „שמע ה' כי שנואה אנכי" (שם, לג), שהוא בחי' המרירות והריחוק, השייכת לעבודת התשובה. ע"ש.

40) סה"מ תרכ"ח ע' קה ואילך.

41) ראה גם פרש"י ויצא שם (כט, יז).

42) ויצא כט, יח.

43) תולדות כה, כז.

44) ראה בארוכה לקו"ש ח"כ ע' 110 ואילך.

45) להעיר שרש"י בפי' עה"ת לא כתב כלשון הגמ' בדברי רב „לא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה". וראה ב"ר שם (פ"ע, טז. פע"א, ב): קשה היא התפלה שבטלה את הגזירה ולא עוד אלא שקדמה לאחותה.

46) להעיר מפרש"י ויצא (ל, כב) „זכר לה כו' ושהיתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה בנים", ובפרש"י

וזהו מ"ש רש"י "על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית היתה שנאמר ותצא לאה לקראתו", והיינו לפי שתכונה זו של דינה לפעול בחוץ, באה לה בירושה מלאה, להיותה "בת לאה", שתוכן עבודתה היא בחוץ, להפוך את הרע שבחוץ לטוב.

אלא שכפי שענין זה הוא במקורו, אינו בגלוי כ"כ, ולכן לא רצתה לאה ליפול ביד עשו, משא"כ כשבא בפירוט ובהתחלקות אצל השבטים, אזי מתגלה תוכן עבודה זו דיציאה, העבודה דעשיית בע"ת.

ה. ויש להוסיף, דאע"פ שבפועל הי' מכשול אצל דינה, הרי הטעם לזה הוא כפרש"י (כנ"ל) לפי שזה הי' עונש ליעקב על שמנעה מאחיו, שמזה גופא מובן שאין יציאתה מעשה בלתי רצוי, כי הי' בכוונה לשם שמים להחזירן למוטב.

ואולי יש לומר, שדבר זה – שהיציאה היתה כדי להחזירן למוטב והוא דבר טוב – בא לידי ביטוי בכך, שנתקיים מעין מטרת יציאת דינה להחזירן למוטב, שהרי בני יעקב פעלו על אנשי שכם שימולו כל זכר[47], שזהו ענין של גיור[48] שהי' נהוג בימים ההם כדי להיכנס למשפחת אברהם, ומובן בפשטות, שכניסה זו היתה לא רק בנוגע לאנשים אלא גם בנוגע ל"בנות הארץ", הנשים והבנות, כמפורש בקרא[49] "בזאת נאות לכם גו' להמול גו' ואת בנותיכם נקח לנו גו'".

כלומר: אף שבפועל נתחייבו אנשי שכם מיתה מפני חטאם[50], ולכן נהרגו ע"י שמעון ולוי, אחי דינה, מ"מ, כדי שרצונה של אותה צדקת, "דינה בת לאה", יתקיים במקצת עכ"פ, הרי קודם הריגתם נמולו[51], שזהו הסימן של כריתת ברית עם משפחת אברהם.

זאת ועוד: בנות שכם – שאליהן יצאה דינה להחזירן למוטב – נלקחו בשבי על ידי בני יעקב[52], ובפשטות נעשו שפחות בביתם של בני יעקב.

ו. ומכאן – הוראה לנשי ישראל:

אע"פ ש"כל כבודה בת מלך פנימה"[53], ונשים נקראות "עקרת הבית"[54], לפי ש־עיקר תפקידם הוא לבנות בית בישראל, שבשביל זה הן צריכות להשאר ב"פנים", "פנימה" דוקא – הרי אותן הנשים שחוננו בתכונות מיוחדות שביכולתן להשפיע גם בחוץ, עליהן לנצל תכונה זו באופן דצניעות לשם שמים, לקרב את הלבבות לעבודת ה' ולהחזיר בנות ישראל הנמצאות ב"חוץ" למוטב.

ואף שמובן ופשוט, שהשתדלות זו צריכה להיות כיאות לבת ישראל באופן

שם, כג "והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע". אבל מובן דשאני "שהיו הכל אומרים" הנאמר בלאה, שנקבעו ב' הבנות לב' הבנים (ראה ב"ר שבהערה שלפנ"ז. וראה עץ הדעת טוב עה"פ כאן), מזה ש"היתה (רחל) מצירה כו' ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כו' שאין לה בנים".

47) פרשתנו לד, כד.

48) ראה רדב"ז להל' מלכים ספ"ט. כלי יקר לד, כה. תורה שלימה שם, כו (אות נט). וראה ב"ר שם (פע"ו, ט. פ"פ, ד ובמפרשים) הדיעה שדינה נשאה לאיוב וגיירה אותו.

49) לד, טו־טז.

50) ראה לקו"ש ח"ה ע' 190 הטעם שנתחייבו מיתה ע"ד הפשט. וראה בהנסמן שם דיעות הראשונים הטעם שנתחייבו מיתה.

51) להעיר מל"ת להאריז"ל פרשתנו: בחטא אדה"ר נתערבו הניצוצין . . הקליפות, לכן שכם שהי' בו ניצוץ אדה"ר חשק כ"כ בדינה לכן נהרג אחר תקונו אחר שעשה ברית מילה. וראה נחל קדומים פרשתנו עה"פ.

52) פרשתנו לד, כט.

53) תהלים מה, יד.

54) ולהעיר שזה נאמר על רחל (רש"י ויצא לא, ד. ויגש מו, יט. וראה ב"ר פע"א, ב. במדב"ר פי"ד, ח).

צנוע, ועד שבה„יציאה" בחוץ צ"ל ניכר עלי' ד„כל כבודה בת מלך פנימה", מ"מ, ביחד עם הזהירות בתכלית של הליכה בגדרי הצניעות, עליהן להחזיר למוטב את בנות ישראל התועות.

ואדרבה, טבע הקירוב והרכות של נשים מסייע אותן להצליח בקירוב הלבבות לעבודת ה' עוד יותר מאנשים, כפי שרואים במוחש, דכאשר משדלים את השני להתקרב לתורת ה' ועבודתו בדרכי נועם ודרכי שלום, יש הרבה יותר הצלחה (והפעולה היא פנימית יותר ויש לה קיום יותר) מאשר על ידי הפעולה על ידי ויכוחים ומלחמה כו' (כטבע האנשים, ש„איש[55] דרכו לכבוש").

וכיון שהקב"ה ברא את הנשים בתכונה זו, הרי מובן שעליהן לנצל אותה במילואה, לא רק בהנהגת הבית, אלא גם בהשפעה בחוץ, לקרב את בנות ישראל לאביהן שבשמים[56].

(משיחות ש"פ וישלח וש"פ וישב תשמ"ו)

---

55) פרש"י בראשית א, כח.

56) ראה בארוכה בכ"ז ס' השיחות תנש"א ח"א ע' 83 ואילך.